

Трибуна молодого ученого

УДК 340.15

Шкляр Т.О.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОВОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМ СУСПІЛЬСТВА У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Взаємодія правової та економічної систем – складний процес, який проходить у відповідності з тими ж закономірностями, які характерні для розвитку будь-яких складних систем.

Такими законами є, зокрема, закони, які мають безпосереднє відношення до оцінювання та прогнозування поведінки систем, а саме: закон циклічного розвитку, закон збільшення необхідної різноманітності та складності систем та інші [1, с. 35].

Відмінністю взаємодії правової та економічної систем в Україні є те, що в теперішній час й правова, й економічна системи в стадії докорінних перетворювань, що має свої позитивні та негативні аспекти.

Однак, суть цієї взаємодії і в теперішній час також у тому, що відносини у економічній сфері є об'єктом регулювання і охорони правової системи, але існує і зворотній зв'язок: сама правова система формується, розвивається і функціонує під впливом цих відносин [2, с. 64]. Суспільство не в змозі зупинити економічне життя, але йому під силу видозмінювати економічну систему, додавати їй прискорений або уповільнений розвиток.

Крім законів розвитку систем економічний розвиток, економічна діяльність здійснюється у відповідності з системою економічних законів. Нагадаємо найбільш відомі економічні закони: закон поглиблення суспільного поділу праці; закон вартості; закон попиту та пропозиції; закон економії ресурсів; закон концентрації капіталу і виробництва; закон граничної користі; закон підвищення потреб. Відображаючи об'єктивний взаємозв'язок як мінімум двох економічних явищ, закон протиставляє їх динаміку. Таким чином, кожний економічний закон визначає сутність діалектичного процесу руху і розвитку економічної системи [3, с. 7-10].

Взаємодія між правовою та економічною системами відбувається через спільні елементи вказаних систем. Вважаємо, що необхідним у даному випадку є системний підхід до дослідження вищезазначеної проблематики. Головне не в усуненні хаотичного розмаїття різних компонентів певних соціальних систем, а в розкритті системної субординації, в виявленні необхідних взаємних зв'язків в їх сукупності.

Розвиток суспільства і природи, в якому задоволення життєвих потреб населення відбувається за рахунок благ, які виробляються економікою без соціальних конфліктів, без шкоди оточуючому середовищу і інтересам майбутніх поколінь повинно бути розумно керованим, гармонійним. Саме цим обумовлена необхідність правового регулювання економічної системи.

Правову систему цілком обґрунтовано розглядають як певну нормативну основу в числі інших систем, у тому числі, економічної, тому що її елементи мають нормативний характер і є загальними орієнтирами для відповідних видів діяльності [2, с. 65].

Економічна система зв'язана з правовою, яка є органічною, найбільш адекватною природі явища формою існування економічних відносин.

В історії розвитку економічних систем є періоди, коли вплив на суспільне виробництво здійснювалось у квазіправовій формі, з використанням інших регуляторів, таких як звичаї і традиції, релігійні та моральні постулати, пряме адміністрування.

Існування економічних відношень, які врегульовані нормами права забезпечує не тільки стабільність, але й подальший розвиток економічної системи суспільства. Таким чином, економічна система не може існувати без правового впливу і немислимо поза правових форм.

В сучасній Україні мають місце істотні правові перетворення. Зміст цих перетворень обумовлений економічною необхідністю. В свою чергу, дані реформи є передумовою стабільного і поступового розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства, зокрема, економічної. Таким чином, обидва ці процеси відбуваються одночасно. Нові закони і судова практика, що поступово виробляється, відображають глибинні зміни в економічній дійсності, у певний момент потребують усвідомлення, узагальнення, і як наслідок, кодифікації.

На даному етапі проводиться робота по створенню нового Кримінального і Господарського процесуальних кодексів з тим, щоб деталізувати деякі інститути процесуального права, через те, що Господарський процесуальний кодекс України кореспондувався з іншими нормативними актами, які регулюють процесуальні правовідносини. 06 липня 2005 року був прийнятий Кодекс адміністративного судочинства України [4, ст. 446]. Прийняття Кодексу адміністративного судочинства України є ще однією рисою поступального розвитку правової держави. Так, Кодексом адміністративного судочинства України вперше визначено вимоги до будь-якого акту ненормативного характеру, який приймає орган влади відносно фізичних або юридичних осіб. Це, безумовно, гарантія розвитку економічних відносин, оскільки, тим самим попереджається безвідповідальність і бюрократія органів влади у вирішенні таких питань, як, наприклад, видача дозволів, надання у користування земельну ділянку.

В 2004 р. в Україні був прийнятий новий Цивільний кодекс України [5, ст. 356], який найбільш відповідає реаліям дня: вдосконалені форми власності, систематизовано правове регулювання різного роду правочинів, декларовані правова рівність, автономність суб'єктів і можливість диспозитивного розпорядження правами, що їм належать.

Таким чином, безумовним є вплив економічної системи на правову – економічна система у багатьох випадках визначає розвиток правової системи.

Однак, існує й інша складова вказаної взаємодії економічної і правової систем. Розбалансована економічна система, яка перебуває у стадії переходу від однієї моделі до іншої (від адміністративно-командної до ринкової) не може визначити зміст

правових перетворень, які б завжди сприяли розвитку суспільства. У зв'язку з цим мають місце економічні кризи, зміст законів, які нещодавно прийняли, не завжди відповідає реальній необхідності, а іноді, навпаки, перешкоджає досягненню позитивного результату.

Таким чином, у разі невідповідності функції суб'єктів господарювання, економічної діяльності, економічних відносин меті суспільства, це позначається й на функціонуванні суб'єктів права, юридичної діяльності, правовідносин.

Очевидна й зворотня залежність. Зокрема, недосконалість правової системи України перешкоджає розвитку економічної системи. Говорячи про сучасний стан українського законодавства, необхідно відзначити, що з одного боку, законодавчі органи з метою посилення ролі закону невиправдано деталізують його, підмінюють зміст підзаконних актів законами. З іншого боку, видають підзаконні акти, що суперечать законам. Крім того, дотепер сучасне українське законодавство не впорядковане: немає внутрішньої узгодженості і єдності його системи, бракує взаємозв'язку між нормативними актами різного рівня. Чинне законодавство розвивається безсистемно та хаотично. Усе це призводить до видання невиправдано значного числа підзаконних актів, у тому числі відомчих, що в свою чергу вимагає вирішення серйозних завдань щодо вдосконалення законодавства [6, с. 8-9].

Таким чином, неналежно реалізована суб'єктами права функція створення правових регуляторів суспільних відносин невідступно веде до дисфункції суб'єктів господарювання, економічної діяльності.

До того ж не завжди має місце взаємна узгоджена реалізація функцій елементів правової та економічної систем. Безумовно, для поступового розвитку економіки країни позитивним було б прийняття державного бюджету на декілька років. Але такої правотворчої реальності в Україні немає. Зазначена ситуація, в свою чергу, перешкоджає можливості довгострокового планування, інвестування, розвитку великомасштабних проектів.

Неузгодженість реалізації функцій елементів правової та економічної систем має місце також у випадках, коли чинне законодавство застаріло для регулювання сучасних економічних правовідносин, коли об'єкти правової системи реалізують свої функції регулювання, охорони та захисту суспільних відносин таким чином, що вони вже не відповідають економічним потребам, перешкоджають елементам економічної системи виконувати свої функції.

Не можливо не звернути увагу також на право забезпечувальну функцію юридичної діяльності. Саме тому, що вона має досить важливе значення розглядаються питання вдосконалення судової системи, вдосконалення роботи органів, які виконують рішення судів. Існуюча система виконання судових рішень є малоефективною. Фактично відсутня система контролю за діяльністю державної виконавчої служби. Європейський суд з прав людини в рішеннях проти України найчастіше констатує порушення права на справедливий суд саме внаслідок невиконання рішень національних судів.

Це ще раз підкреслює багатогранність взаємодії правової та економічної систем. Негативні наслідки взаємодія цих систем має, якщо недосконалість, неузгодженість правової системи перешкоджає розвитку економічної системи; економічна система не

завжди зумовлює зміст правової системи, який відповідає потребам суспільства; порушується взаємність реалізації функцій елементів правової та економічної систем.

Позитивні наслідки, навпаки, мають місце за відсутності випадків взаємодії цих систем з негативними наслідками. Тому й існує взаємодія як об'єктивне явище, тому що неможливе в сучасних умовах існування та розвиток правової системи без взаємодії з економічною системою і навпаки. Без взаємодії неможлива реалізація функцій елементів однієї системи без допомоги елементів іншої, а також неможливе досягнення мети існування кожної з систем. Саме тому гармонійна взаємодія правової та економічної систем забезпечує створення умов для їх належного функціонування та розвитку.

Правова система забезпечує і державне (примусове) регулювання економічної системи, і саморегулювання економічної системи.

Примусове регулювання відбувається шляхом застосування імперативного методу. А саморегулювання відбувається шляхом застосування переважно методу диспозитивного. Змістом державно-примусового регулювання є прийняття обов'язкових для виконання рішень, що характеризуються не лише засобами заохочення а і примусовими засобами. Перш за все, поняття “державно-примусове регулювання” означає вплив держави в особі державних органів на елементи економічної системи, яке здійснюється для надання економічним процесам організаційного характеру, впорядкування дії економічних суб'єктів, забезпечення дотримання законів, відстоювання державних і суспільних інтересів. Примусово-державне регулювання в широкому значенні слова включає прогнозування, планування, фінансування, бюджетування, оподаткування, кредитування, адміністрування, облік, контроль. Примусове втручання має місце не тільки в централізованому керованій економіці, але й в ринковій економіці. Позитивним таке втручання буде, якщо досягнення мети (соціальної, екологічної, наприклад) буде неможливим (досить утрудненим) іншим методом, а також якщо цей вплив не буде руйнувати ринкову природу економічних відносин. Рівень співвідношення цих типів регулювання залежить від ступеню розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства. В сучасних умовах змінюється і державне втручання у сферу економічних відносин. З політичного авторитарного тиску на функціонування економічних відносин, воно стає більш соціальним, регулятивним.

Для сучасної економічної системи України принципове значення має ряд положень Конституції України, які окреслюють функцію правового регулювання. Так, в веденні держави, зокрема, знаходяться: державна власність і управління нею; установлення основ економічного розвитку держави; установлення правових основ єдиного ринку; фінансове, валютне, кредитне, митне регулювання, грошова емісія, засади цінової політики; державний бюджет; податки та збори. Як можна переконатися, майже весь предмет ведення держави прямо або опосередковано пов'язаний з тими, або іншими формами і способами впливу на економічну систему [7, с. 262].

За минулі роки позначились деякі важливі елементи ринкових відносин: економічна свобода, право власності, працюючі ринки товарів і послуг. Однією з основних змін у сучасній Україні була трансформація відношень власності. Це

фундаментний процес створення передумов формування усього ринкового середовища. Перетворення в цій сфері призвели до оновлення старих та виникнення нових правових інститутів. Разом з тим існує необхідність пошуку оптимальних способів взаємодії правової та економічної систем, налагоджування ефективного правового регулювання, сумісного з ринковими механізмами. Ефективність функціонування економічної системи забезпечується узгодженістю дій усіх складових цієї системи, що досягається за допомогою правової системи. Так, рівність усіх форм власності дозволяє вільному становленню економічних відносин. Вдосконалення діючого законодавства сприяє стабільному розвитку економічних відносин. Незалежність, об'єктивність правосуддя безумовно гарантує захист економічних відносин.

Гармонійний розвиток суспільства, вдосконалення взаємодії правової та економічної підсистем суспільства полягає саме у формуванні напрямку, у якому елементи правової та економічної систем належать обом системам, має місце взаємна реалізація функцій таких елементів, а також у тому, щоб цілі даних підсистем відповідали цілі суспільства як мегасистеми – розвитку, зміцненню та зберіганню.

З урахуванням викладеного, можливо сформулювати наступні тенденції розвитку взаємодії правової та економічної систем суспільства: прагнення к досягненню повної узгодженості взаємного функціонування правової та економічної систем з урахуванням особливостей та закономірностей розвитку кожної з них; вдосконалення реформування правової та економічної систем; формування елементів кожної з цих систем для забезпечення ефективної взаємодії, оскільки взаємодія може мати місце лише між функціонуючими системами; упровадження у практичну діяльність закономірностей розвитку правової та економічної систем, що виявлені шляхом наукових досліджень.

Список використаних джерел та література:

1. Теория экономического анализа: Учебно-методический комплекс / Под. Ред. проф. Н.П. Любушкина. – М.: Юристъ, 2002. – 480с.
2. Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні: Монографія / Кресіна І.О., Матвієнко А.С., Оніщенко Н.М., Перегуда Є.В., Скрипнюк О.В., Балан С.В., Стойко О.М.; За редакцією І.О. Кресіної. – К.: Ін-т держави і права ім. Корецького НАН України, 2006. – 304с.
3. Потеев Д.А. Хозяйственный механизм ориентации экономики на ноосферный путь развития (региональная модель АР Крым): Дис. В форме научного доклада ...докт. экон. наук. – М., 2005. – 120с.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-37. – Ст. 446.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
6. Бобровник С.В. Проблеми подолання колізій у законодавстві України. Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку. Збірник матеріалів міжвузівської наукової студентської конференції. – Київ, 2002. - С. 8-10.
7. Современная экономика для студентов юридических специальностей. Лекционный курс. Учебное пособие. – Ростов н/Д: изд-во “Феникс”. – 2001. – 576с.

Надійшла до редакції 30.07.2007 р.